

MALINA

Rubus idaeus

Wstęp. Eksplikacja: Nazwy, gatunki i odmiany. Kategoryzacje. Kompleksy i kolekcje. Opozycje i gradacje. Wygląd i właściwości. Dojrzewanie i zbiór. Lokalizacja. Lokalizator. Świecenie. Zastosowania praktyczne, magiczne, lecznicze. Ekwiwalencje. Symbolika.

Dokumentacja: Przysłowia. Pieśni z *szopki*. Pieśni i przyśpiewki weselne. Pieśni i przyśpiewki zalotne i miłosne. Pieśni stanowe. Pieśni rodzinne. Pieśni żołnierskie, partyzanckie, wojackie. Pieśni pasterskie. Pieśni społeczne. Ballady. Baśnie. Pisana poezja chłopska. **Bibliografia.**

Malina jest krzewem o kolczastych pędach i czerwonych, drobnych owocach; rośnie w lasach, uprawiana bywa również w przydomowych ogródkach. Ze smacznych malin robi się konfitury, soki, wina i nalewki. Pędy krzewu wchodziły w skład palmy wielkanocnej oraz wianków święconych w dniu Matki Boskiej Zielnej. Owoce, liście oraz pędy malin były i są powszechnie stosowane w ludowej medycynie, m.in. przy leczeniu przeziębienia, na obniżenie gorączki i wzbudzenie potów.

Zbieranie malin stanowiło dawniej źródło dodatkowego zarobku; motyw zbierania tych owoców pojawia się w licznych tekstach folkloru, np. w balladzie pan wysyła dwie siostry na maliny: *która więcej malin zbierze, tę za żonę pan wybierze*; w baśni podczas malinobrania najstarsza siostra zabija najmłodszą, gdy tej szybciej udaje się uzbierać koszyk malin.

W folklorze malina, podobnie jak kalina (z którą w pieśniach weselnych, miłosnych i stanowych tworzy zestawienie bliźniacze typu *kalina-malina*), uchodzi za symbol panieńskiej/kobiecej urody – we frazeologizmach, w pieśniach, bajkach i opowieściach pojawiają się stałe porównania *dziewczyna jak malina*, *dziewczyna z buzią jak malina* ‘dziewczyna bardzo urodziwa, hoża, dorodna’.

W pieśniach miłosnych maliny symbolizują cnotę dziewczyny: zbieranie malin i dawanie ich chłopcu, rozsypywanie malin przez chłopca czy zjadanie malin przez kochanków w planie znaczeń naddanych symbolizuje akt miłosny. Gęste zarośla malin, *malinowy las/bór* są przestrzenią miłości – tu dziewczyna traci *wianeczek*.

Kwintesencją ludowego sposobu postrzegania malin jest poetycki opis Bolesława Leśmiana w wierszu *W malinowym chruśniaku*: *W malinowym chruśniaku, przed ciekawych wzrokiem Zapodziani po głowy, przez długie godziny Zrywaliśmy przybyłe tej nocy maliny. Palce miałaś na oślepk skrwawione ich sokiem. . . . Duszno było od malin, któreś, szepcząc, rwała, A szept nasz tylko wówczas nacichał w ich woni, Gdym wargami wygarniał z podanej mi dłoni Owoce, przepojone wonią twego ciała. I stały się maliny narzędziem pieśszoty Tej pierwszej, tej zdziwionej, która w całym niebie Nie zna innych upojeń, oprócz samej siebie, I chce się wciąż powtarzać dla własnej dziwoty. I nie wiem, jak się stało, w którym okamgnieniu, Żeś dotknęła mi wargą spoconego czoła, Porwałem twoje dłonie – oddałaś w skupieniu, A chruśniak malinowy trwał wciąż dookoła.*

W tradycji słowiańskiej malina symbolizuje młodą, piękną dziewczynę (*Młoda – jak jagoda: czerwona jak kalina, słodka jak malina*), uchodzi za symbol dziewictwa; w pieśniach często pojawia się w zestawieniach *kalina-malina*. W ukraińskim obrzędzie weselnym czerwony („malinowy”) porporzec jest znakiem dziewictwa panny młodej Żajw Ukr 352.

* * *

⇓ Ogólnosłowiańska nazwa malina Spól Naz 67, notowana w polszczyźnie od XV w., łączy się z takimi wyrazami, jak litew. *mėlynas* ‘niebieski’, *mėlynė* ‘borówka, czernica’, grec. *mélas* ‘czarny’, łac. *mulleus* ‘purpurowy’, stind. *maliná-* ‘brudny, czarny’ Bor SE 311, podob. Balcerzowa 1966, s. 50; i jest sprowadzana do pie. pierwiastka **mel(ə)-*, nazywającego różne barwy, zwłaszcza ich ciemne odcienie Bor SE 312, „od prasłowa dla oznaczania wszelkiej ‘siności’, nie ‘czerwieni’, ale taki przechód w nazwach barw nie razi” Brüc SE 319; nazwa pochodzi zatem od koloru dojrzałych owoców rośliny Bor SE 312. Według innej hipotezy etymologicznej wyraz *malina* ma związek z niezachowanym psł. **malz* ‘pojedynczy pęd malinowy’, ‘gałąź z jadalnymi owocami’ Bań ES 2/130, od pie. **māl*, zachowanego w łac. *malus* ‘jabłoń’, *malum* ‘jabłko’ Dług WSEH 392, por. Bań ES 2/130; niektórzy etymolodzy łączą nazwę z morfemem rdzennym **mal-*, występującym w przymiotniku *mały*, z motywacją, że owoce malin składają się z małych cząsteczek Dług WSEH 392.

W polszczyźnie gwarowej M. nazywane są *maniami* Karł SGP 3/103, *kosmatkami* – od włosków na owocach Fisch Roś 229, choć używanie nazwy *kosmatki* w stosunku do M. budzi zastrzeżenie części badaczy Balcerzowa 1966, którzy odnoszą ją do → agrestu. W ludowych pieśniach M. nazywane są zdrobniale *malineczkami* 9, 19A, 20B, 21A–B; krzew M. to *maliniak*, *malinnik* Pal Roś 63, *malëniczé*, rzadziej *malënowiczé* Sych SGKasz 3/41; *drapochy* to ‘cierniste krzaki jeżyn, malin’ SGP PAN 6/254.

Gatunki i odmiany. Najpowszechniej występującym gatunkiem M. jest *malina zwyczajna* (*Rubus idaeus*), zwana także *maliną pospolitą*, *maliną właściwą* Karł SJP 2/858.

Mniej popularnym gatunkiem jest *malina kamionka* (*Rubus saxatilis*) – niewielka roślina o drobnych owocach Oklejewicz, Łuczaj 2008, s. 204, rosnąca w miejscach skalistych, kamienistych Red. Lublin 2019, nazywana w polszczyźnie gwarowej *kościąnką*, *kocianką* Karł SJP 2/858, *kościęnicą*, *kostkami*, *kościąnoczkami*, *kamykami*, *kamieniówkami*, *kamiuszczką* Oklejewicz, Łuczaj 2008, 204; *ostrężyną skalną* Karł SJP 2/858; na Kaszubszczyźnie *malina komionka* znana jest pod nazwą *skórcowã jagódka*, od *skórc* ‘szpak’ Sych SGKasz 5/57. Słownikarze wymieniają jeszcze *malinę moroszkę* (*Rubus chamaemorus*), nazywaną *moroszką*, *moruszką*, *mroszką* Karł SJP 2/1043. Ze względu na miejsce rośnięcia wyróżnia się: *malinę ogrodową*, *malinę leśną* Fisch Roś 229.

Za rodzaj malin uważana jest → jeżyna (*Rubus*) Lin SJP 2/897, nazywana także *czarną maliną* Karł SGP 2/266.

Przymiotnik pochodzący od *maliny*, *malinowy*, poza znaczeniem materiałowym (*sok malinowy*, *nalewka malinowa*) przyjmuje znaczenie jakościowe, np. ‘mający kolor właściwy dojrzałemu owocowi maliny; różowoczerwony’ SJP Dor 4/404, ‘intensywnie czerwony’ Kaś Podh 6/22, *kolor malinowy* ‘amarantowy, karmazynowy odcień czerwieni’ s SFr 1/418, stąd: *jabłko malinowe* ‘malinówka, malinowa oberlandzka; odmiana

jabłek mająca owoce o karminowym rumieńcu’, *rabarbar malinowy* ‘odmiana rabarbaru o czerwonej skórce i miąższu’ SJP Dor 4/405, *malinowe usta* ‘czerwone’ S SFr 1/418.

Charakterystykę M., m.in. czerwony kolor owoców, ujawniają znaczenia przenośne i derywaty: *malëna* ‘dziewczyna z rumieńcami na twarzy’, *malinka* ‘chłopiec lub dziewczynka, szczególnie w czerwonej sukience’ Sych SGKasz 3/41, *malinka* ‘zaczerwienienie skóry będące śladem po namiętym pocałunku’ i ‘czerwony cukierek w kształcie owocu maliny, nadziewany konfiturą’ PSWP Zgół 20/169, *Malina* ‘imię nadawane krowie maści czerwonej’ Wiet SPog 84, ‘krowa maści czerwonej, tj. o sierści koloru dojrzałej maliny’ War Nazw 2/172, podob. Lud 1922/206, *Malinka* ‘krowa całkowicie czerwona’ War Nazw 2/173, stąd w pieśni: *Pastyrecka krziko*, *Burocha*, *Malina*, *kiyrpce niesie w gorzci*, *mokro kosulina* Kaś Podh 6/21; nadto: *Malina*, *Malinka* ‘klacz maści bladoczerwonej’ War Nazw 1/209, *Malina* ‘świnia o różowej lub czerwonej szczecinie jak owoce maliny’ War Nazw 4/204; *malinówka* ‘duże ciemnoczerwone jabłko o zielonkawym lub lekko różowym miąższu’ InSJP Bań 1/813, w terminologii medycznej: *malina* to ‘znanie wrodzone, czerwone, brodawkowate, szczególnie na twarzy’ Karł SJP 2/858, *malinica* ‘zakaźna choroba tropikalna, w przebiegu podobna do kiły, która objawia się malinowymi wykwitami na twarzy, rękach, stopach i narządach płciowych’; *malinieć* rzadko ‘nabierać koloru owoców maliny, koloru różowoczerwonego’ PSWP Zgół 20/168, 169, podob. *malënić sã* ‘czerwienić się od dojrzałych owoców malin lub jakichkolwiek czerwonych kwiatów’ Sych SGKasz 3/41.

W gwarze podhalańskiej o człowieku cwany, przebiegłym mówi się ironicznie *Kubuś z malinowym noskiem* Kaś Podh 5/228.

W związku z tym, że w terminologii karcianej *maliny* to ‘zgranie swej puli w preferansie’, fraz. *na malinach być* znaczy tyle, co ‘stanać w grze na czysto, wycofać swoje stawki’, a przenośnie ‘stracić wszystko, nic nie mieć’ Karł SJP 2/858; zaś *wpuścić kogoś w maliny* ‘podstępem spowodować, że ktoś znajdzie się w kłopotliwej, trudnej dla niego sytuacji’ PSWP Zgół 20/168.

† M. kategoryzowana jest jako → *krze w* powsz., np. ZWAK 1884/257, *krzew owocowy* Karw Dobrz 50.

‡ M. łączona jest z innymi roślinami mającymi jadalne owoce, rosnącymi w lesie (i sadzie), np. w wierszu chłopskiej poetki: *Zbieram grzyby i maliny, / I poziomki i jeżyny, / Wszystko to od ciebie [= Boga] mam, / Cóż ja tobie za to dam* 51; w opowiadaniu boginki przygotowują na stół biesiadny → poziomki, maliny, → jeżyny, *orzeczy i wszelkie owoce, jakie w puszczy dojrzały* Łęga Pom 13, zob. także Łęga Pom 34. W pieśniach zalotnych pojawia się obok innych owoców zbieranych przez dziewczęta: → *ja gód* (borówek czarnych) 14B, *jeżyn* 14C, *żurozi* 14B, tj. → żurawiny. W pieśni weselnej panna młoda, wyprawiana przez ojca i matkę z rodzinnej chaty, żegna się z *wiśniami w sadzie, drzewami, malinami i jagodami w lesie* 10.

W pieśniach weselnych, miłosnych i stanowych M. współwystępuje z → *kalina*, tworząc zestawienie bliźniacze *kalina-malina* 13D,G,J, 37–38, np. *Kalina, malina trzy lata pynkała, w ojcie, matka nie wi, kogo ja kochała* 6, podob. 13E. Niekiedy zestawienie to odpowiada parze dziewczyna i chłopak: *Kalina, malina w jednym dole rosty; Kasiejka z Jasiejkiem jedno dróżko poszły* 13B, podob. 13C. W pieśni stanowej *na kalinie, na malinie kołysała młoda Zosia swą dziecinę* 36.

M. tworzy także kolekcje z kaliną i z → r ó ż ą, z których panny wiją wianki: *Kalina malina różą przeplatana, powiadają ludzie, żem ja malowana* 13D.

↔ W pieśni weselnej M. przeciwstawiana jest → j a g o d z i e (borówce czarnej): *nasza Manusia kiejby jagoda, a nasz Stasiunio jakby malina* 7. W pieśniach miłosnych z motywem rozstania kochanków M. okazjonalnie przeciwstawiana jest → r ó ż y: *Ja pójdę górą, a ty doliną, ja zakwitnę różą, a ty maliną* 12.

W pieśniach zalotnych: *śłodsza niż malina jest ukochana dziewczyna* 32, *ukochany chłopak słodszy nad maliny* 33. Według pieśni weselnej *śłodkie są porzeczeki, lecz słodsze maliny* Płat Krak 363, → porzeczeki.

W kaszubskim wyrażeniu: *jeden szed w malënë, a drëgi w kalënë* ‘każdy poszedł w swoją stronę’ Sych SGKasz 3/41, → kalina.

⊗ ○ M., podobnie jak → jeżyna, jest krzewem kolczastym powsz., ciernistym SGP PAN 6/254, stąd w licznych relacjach potocznych mowa o podobieństwie obu krzewów: *jeżyna wcale się nie różni od maliny, ma tylko inny kolor owoców, bo malina czerwona, a jeżyna jest prawie czarna* Pelc SGLub 5/195, niekiedy do M. porównuje się także i kolczasty → agrest, por. *No i agrest to to samo prawie co malina* TN Mielnik 2012.

M. rosną w skupiskach, zarośla M. to w gwarach *malinioki, malinisko, maliniocysko* Kaś Podh 6/22, *malinowie ‘gąszcz malin’* Karł SJP 2/858.

Owoce M. są *drobne* 9, *śłodkie* 20B, 32–34, 48, pachnące powsz., stąd w przysłowiu: *Moja bździna jak malina, twoja bździna jak zdechlina* 2. Zaliczane są do *j a g ó d* 14C, gdyż „wszelkie owoce, tj. wiśnie, czereśnie, poziomki, maliny, porzeczeki, agrest zowie lud powszechnie *jagodami*” ZWAK 1882/210; stąd w przysłowiu: *Nie każda jagoda malina, bywa czasem i smrodynia* 1. W pieśniach *jagoda* jest synonimem M. 7, 15A. Czerwoną barwę owoców M. powsz. utrwalają derywaty, zob. nazwy, gatunki i odmiany, oraz frazeologia, por. fraz. *czerwona(-y) jak malinka* np. 4. W balladach czerwony kolor M. jest porównywany do krwi: jedna z siostr zabija drugą, wraca do domu, a na jej czarnej brwi niby kropla krwi, *od maliny lub kaliny* 47.

● Dojrzewanie i zbiór. Owoce M., podobnie jak → jeżyny, zbiera się pod koniec czerwca, między dniem św. Jana a dniem św. Piotra i Pawła (tj. w okresie od 24 do 29 VI) Kuk Kasz 142; w lipcu Gier Szczodr 87 – na Lubelszczyźnie mówiono, że „święty Jakub (25 VII) chodzi po lesie i maliny z gałązek swoją laseczką otrząsa” K 17 Lub 172; w sierpniu ŁSE 1987/7; także we wrześniu Red. Lublin 2019, bo *wcześni są i późniejsze, dwa razy do roku* Pelc SGLub 4/117.

Za czas zbierania M., podobnie jak poziomek, porzeczek i innych jagód, uważano dzień Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (2 VII), nazywany *N[ajświętszą] Panną Jagodną* K 24 Maz 185 czy *świętem Matki Boskiej Jagodnej*. Na Lubelszczyźnie wierzono, że dopiero od tego dnia można było zbierać i spożywać M. i inne jagody. Nakazu tego przestrzegali szczególnie kobiety „dotknięte nieszczęściami takimi jak śmierć dziecka czy poronienie”; wierzyły one, „że jeśli do 2 lipca nie będą zbierać ani jeść leśnych jagód, malin, porzeczek, agrestu i polecą się modlitwie *Matki Boskiej Jagodnej*, opuści je nieszczęście i będą miały zdrowe, silne dzieci, odporne na choroby i czary” Las Lub 52.

Zbieranie M., podobnie jak jeżyn, jagód i grzybów, jarzębiny oraz szyszek stanowiło dawniej źródło dodatkowego zarobku powsz., np. ŁSE 1987/6, ŁSE 1979/123, Or L 1948/11, stąd w pieśni społecznej dziewczyna śpiewa: *Ni mom koleniji, ale bede miata, pójde na maliny, bede zarabiata* 46. W gwarze podhalańskiej kobieta zbierająca M. to *maliniorka* Kaś Podh 6/22.

Motyw zbierania M. pojawia się w licznych tekstach folkloru. W balladach pan wysyła dwie siostry na M.: *która więcej malin zbierze, tę za żonę pan wybierze* 47; w baśni trzy siostry idą do boru na M. i najstarsza siostra zabija najmłodszą, gdy tej szybciej udaje się zbierać koszyk M. 49.

W pieśniach miłosnych dziewczyna *idzie na maliny* 5, 14A–B, podob. 14C, *idzie do gaju*, bo ją *maliny wabią* 18, *po zorze maliny zbiyra* 17, *zbiera maliny, jagody* i spotyka chłopca 15B, podob. 15A, który chce, aby mu je dała 16, podob. 9, daje M. chłopcu, bo jej *do smaku nie były* 18; w pieśni rodzinnej dziewczyna *posła na maliny i powiła syna* 39; w pieśniach zalotnych *na maliny* chodzą również chłopcy 23, 40, chłopiec obiecuje dziewczynie *słodkik malinecek*, za co ona odwzajemnia się *wioneckiem* 20B; chłopak zaś żegna dziewczynę ze słowami: *Ostaj, dziewczę, zdrowa, byś nie chorowała, żebyś te maliny zawsze wspominała* 24.

▲ M. rosną w lesie 14A, 16, 21B, 27, 43–44, w borze 9, 26, 49, w pieśniach miłosnych w *(zielonym) gaju* 15b, 18, *w dole* 13A–B, *nad wodo* 38; są także uprawiane w *ogródku* 53. W polszczyźnie ogólnej miejsce, gdzie rosną M., to *maliniak, maliniec* Karł SJP 2/858.

▲ Nie bez powodu miłosne spotkanie kochanków z wiersza Leśmiana odbywa się właśnie w *malinowym chruśniaku* 53. Gęste zarośla M. są w folklorze przetrzeźnieniem miłości, stąd na Kaszubszczyźnie fraz. *sedzec w malėnach* ‘o chłopcu i dziewczynie mających spotkanie’ Sych SGKasz 3/41. W pieśniach miłosnych *dziewczyny wołają hutników na słodkie maliny* 34; *malinowy las* jest miejscem, w którym dziewczyna traci *wioneczek rozmarynowy* 27, podob. 26, 45; z obawy, aby się *nie pomion wiánecek na głowie*, dziewczyna *nie pozeni wołków w gęste malinowie* 28. W pieśniach żołnierskich *malinowy lasek wycinają*, a *kochaneczka na wojnę szukają* 43. W pieśni weselnej *jabłonia* rosnąca w *sadzie malinowym* to panna gotowa do zamążpójścia 8.

Jednocześnie w ludowych pieśniach krzaki M. wyrastają w miejscach, w których spoczywają zamordowani ludzie: w pieśni żołnierskiej *w lesie, pod sosnami, gdzie rozkwitają maliny, tam młody żołnierz w grobie spoczywa, z dala od swojej rodziny* 44.

W okolicach Sławkowa mawiano, że na M. przebywają *kowale*, tj. małe żuczki ZWAK 1887/30.

◆ Świącenie. Pędy M. dodawano do palmy wielkanocnej powsz., np. Kom PAE 6/186, Chęć Kurp 86 święconej w kościele w Niedzielę Palmową. Pędy M. ścinano we *Wstępną Środę* [= Środę Popielcową] i wstawiano do wody, aby do Niedzieli Palmowej zdążyły zakwitnąć Szym Podl 1/356. M. wchodziła także w skład *ziela* święconego w dniu Matki Boskiej Zielnej (15 VIII) ZWAK 1882/202.

♣ Zastosowania praktyczne. Owoce M. spożywa się na surowo; robi się z nich konfitury powsz., marmoladę Pal Roś 64, wyciska soki powsz. Z M. robiono i nadal robi się herbatę, por. w wierszu: *Maliniok, borówniok na herbatę suse* Kaś Podh 6/445.

Z owoców M. przygotowuje się też wino Pal Roś 64, nalewki i wódki, tzw. *malinówki* InSJP Bań 1/813, *malinioki* Pod SGŚ 168, miód zaprawiony sokiem malinowym nazywano *maliniakiem* Karł SGP 3/103. Być może ze względu na powszechne wykorzystanie owoców M. do wyrobu napojów alkoholowych znane było powiedzenie: *zobaczyć się z Malinowskim / dostać pana Malinowskiego / uciąć Malinowskiego* ‘upić się, wymiotować’ NKPP Malinowski 5.

M. są chętnie jądane przez ptaki, np. szpaki, co utrwala kaszubska nazwa *maliny kamionki* – *skórcowã jagódka*, od *skórc* ‘szpak’ Sych SGKasz 5/57. W pieśniach zalotnych *maliny* ‘*opadły, liście kozy zjadły / wysoki maliniak, kozy go objadły, a kochancece/ kochanku oba licka zbladły*’ 21c.

Niekiedy z zagęszczonego soku z M. i buraków wyrabiano farby PSL 1978/2/107.

Uważano, że ogórki wszczepione w krzak M. lub jeżyny będą cały rok świeże i zimno im nie zaszkodzi ZWAK 1895/120.

♣ Zastosowania magiczne. Wierzono, że jeżeli choremu kładzie się pod łóżko pędy krzewu malinowego, „to ten człowiek przy śmierci nie będzie rozpaczał” ZWAK 1891/49. Na Orawie wierzono, że *maliniak* ‘maliny’ dobrze jest dawać krowie, która kopie, chroni też krowę przed *bosárką*, tj. czarownicą Kaş SGO 1/556.

♣ Zastosowania lecznicze. Z liści M., liści poziomki, dziurawca, mięty pieprzowej i in. przygotowywano herbatę ziołową *na zdrowość* Tyl Med 48, 121.

Zarówno dawniej, jak i współcześnie M. uważa się za domowy środek na uśmierzanie gorączki powsz., np. Wit Baj 271, Fisch Roś 229, Kaş SGO 1/289; na gorączkę stosuje się sok malinowy Or L 1935/155 oraz napar z liści krzewu Tyl Med 121.

Na Kaszubach na *ográżkę*, tj. zimno wstrząsające ciałem, dreszcze, zalecano picie soku z M. Sych SGKasz 3/297.

Na wzbudzenie potów stosowano sok z M. Kuk Krusz 14, Jastrz Lecz 147, Bąk Kramsk 76, napar lub odwar z suszonych M. ZWAK 1889/188, Plesz Międz 121 lub z suszonych liści Jastrz Lecz 147, Kaş SGO 1/646, przy czym leśne M. uważano za lepsze od ogrodowych Fisch Roś 229. Poty zwalczano także wywarem z kwiatu lipowego, liści M. oraz podbiału Wit Baj 275, podob. Pal Roś 63.

M. stosowano także przy leczeniu kaszlu Pal Zer 151, zalecając choremu picie soku z M. ŁSE 1978/36, Kaş SGO 1/492, odwaru z suszonych owoców ZWAK 1889/188, Or L 1934/90, zaparzonych liści Fisch Roś 229 lub wywaru z łądyg i liści Pal Roś 63; sok z owoców lub wywar z łądyg i liści uważano za lekarstwo na katar i ból gardła Pal Roś 63.

M. leczono dychawicę oraz zapalenie migdałków Pal Zer 151.

Sok z M. pito także na odrę, aby *krosty wyszły na wierzch* Jastrz Lecz 147. Na Orawie *maliniak* stosowano na *boláki* ‘wrzody, czyraki’: *tyk listecków [z M.] trza było natargać i dać masła, ale takiego masła nie płukanego ... i tak drobniucko nakrajać tego maliniáku, i ty boláki smarować* Kaş SGO 2/267.

W ludowej weterynarii *maliniakiem*, tj. gałązką krzewu malinowego Karł SGP 3/103, okadzano chore bydło ZWAK 1881/123.

≈ W pieśniach miłosnych M. występuje wymiennie z roślinami kojarzonymi z żeńskością: → kaliną i → lilią: *ja pójdę górą, a ty doliną, ja zakwitnę różą, a ty maliną/kaliną/lilią* 12, oraz owocami symbolizującymi panieńską cnotę, → jeżyną

i → jagodą (borówką czarną): *Mania/Kasia/Hania zbiera (czarne) maliny/jagody i daje je chłopcu 16.*

✠ M. jest symbolem panińskiej/kobiecej urody, stąd we frazeologizmach, w pieśniach, bajkach i opowieściach pojawiają się stałe porównania *dziewczyna (rzadziej chłopak) jak malina, z buzią jak malina* ‘dziewczyna (chłopiec) bardzo urodziwa(-y), hoża(-y), dorodna(-y)’ S SFr 1/418, por. np. 3, 7, 31, 41, por. także *malinka* ‘bardzo ładna dziewczyna’ Plut Dzierż 83.

W pieśniach ludowych M. symbolizują cnotę dziewczyny 16–18, 19A–B, 20A, 21A–C, 22–23, 42, 48, podob. 11; w planie znaczeń naddanych *zbieranie malin i dawanie ich chłopcu 9, 16, 18, por. 19A, 19B, 20A–B, 42* oznacza akt miłosny (oraz jego konsekwencje): *kochankowie na miedzy / w pół lasa / w jaworze maliny zjadają*, a dziewczyna *daje chłopakowi wianek 19A, podob. 19B*; a pewną prawidłowość (i radę dla dziewczyny) wyraża jedna z pieśni: *Jeśliby kto pragnął maliny skosztować, patrząc w zdroje oczek, usteczka całować, nie brońże mu, nie broń, wszak to dary nieba, posiadać nie dosyć, lecz udzielać trzeba 31. Rozsypywanie malin przez chłopca 15A, zjedanie przez kochanków 19A–B, przez dziewczynę 21A–B, 22, kosztowanie ich przez chłopaka 31, opadanie malin i błędne licks kochanecki 21c* to utrata cnoty przez dziewczynę.

DOKUMENTACJA

PRZYŚŁOWIA

- 1 – *Nie każda jagoda malina, bywa czasem i smrodynia.* NKPP jagoda 4, tamże warianty.
- 2 – *Moja bździna jak malina, twoja bździna jak zdechlina.* NKPP bździna 6, tamże wariant.
- 3 – *Gdzie w stajence jałozska [= jałówka], na podwórzu kokoszka, parę wołków u pługa, krówka jedna i druga, i dziewczyna jak malina: taka chata znajdzie swata.* NKPP jałowica 2.
- 4 – *Czerwony jak malinka, biały jak Raszynka* [Wedle Darowskiego źródłem przysłowia jest chorąży generalny powiatu szawelskiego na Żmudzi, Józef Raszyński – starzec o rumianej twarzy i siwych włosach.] NKPP Raszyński, tamże warianty.

PIEŚNI Z SZOPKI

- 5 – [W dziewczynie kocha się sześciu chłopaków. Mówi, co z każdym będzie robić.] *Z piątym [chłopakiem] pójdę na maliny, z szóstym będę chować syny.* Bart PANLub 1/375.

PIEŚNI I PRZYŚPIEWKI WESELNE

- 6 – *Kalina, malina trzy lata pynkała, ojciec, matka nie wi, kogo ja kochała.* TN Jarczów 1967, war. TN Chmielów 1967.
- 7 – *Oj, leci woda od Wyszogroda, nasza Manusia kiejby jagoda, a nasz Stasiunio jakby malina, dajże im, Boże, za roczek syna.* Bart PANLub 2/520; podob.: *Ej, choda, choda koło uogroda, nasa Kasiunia kiejby jagoda. Kiejby jagoda, kiejby malina, trza ji na córkã, trza ji na syna.* Bart PANLub 2/581.
- 8 – *Rośnie jabłonia w sadzie malinowym, siedzi pani młoda ji płacze za stołym. Ach, ty panie młody, jej najmilejszy, weź białej chusteczki, otrzyj jej oczy.* Krzyż Kuj 1/108.
- 9 – *Nie uginaj ty sie, kalinowy moście, ej, bo tedy pojado Jasiejkowe goście. A na boru jagódeczki, drobne malineczki, Kasiejka ich zbierała, Jasiejkowi dawata.* Wisła 1904/167.
- 10 – *Wyjde ja na podworz, spojrze ja na niebo, ja nie wiem, ja nie wiem, czego mnie potrzeba. Potrzeba mnie ojca, potrzeba mnie matki, że mnie wyprawiajo z tej rodzonej chatki. Pojde ja do sadu, spojrze ja na wiszni, mina, ja, mina panienska zabawka. Pójde ja do liasu,*

spójrz na maliny, ach, Boże mój, Boże, Boże mój jedyny. Pójdę ja do lasu, aż tam drzewo nisko, a Boże mój, Boże, jak za serce ściska. Pójdę dla lasu, spójrz na jagody, oj, mino, oj, mino panienskie wygody. Szym Podl 1/477.

PIEŚNI I PRZYŚPIEWKI ZALOTNE I MIŁOSNE

11 – *Wianku, mój ty wianku, wianku malinowy, nie opadajże mi tej jesieni z głowy! A jak nie. . . powiem każdemu, żeś ty jest przeciwny wiankowi memu.* Kot Rzesz 445 [pieśń kołędna]; war.: *Wianku kalinowy, spadaj z moji głowy, popłyni na dół z wodom, nie zejdziesz się z tobom.* ZWAK 1888/191 [pieśń weselna], →kalina nr 91.

12 – *Ja pójdę górą, a ty doliną, ja zakwitnę różą, a ty maliną/kaliną/liliją.*

[Chłopiec i dziewczyna rozstają się.] *Ja pójdę górą, a ty doliną, ja zakwitnę różą, a ty maliną.* Pieś Śl 2/357; war.: *Jó pójdę wyrchę, a ty doliną, já wykwitnę różą, a ty maliną.* MAAE 1900/39; por.: *Ty pójdziesz górą, a ja doliną, ty zakwitniesz różą, a ja kaliną.* TN Gorajec-Zastawie 1978, war. Bart PANLub 4/469, wykaz wariantów Bart PANLub 4/470; nadto: *A jak ty pójdziesz górą, to ja pójdę doliną. . . , ja zakwitnę liliją.* Kot Zn 425 [piosenka do kołedy], →róża SSiSL II/3/228, →kalina nr 52.

13 A – *Kalino, malino, cego w dole stois? Cy pogody cekas, cy się descu bois? Pogody nie cekam, descu się nie boję, gdzie się urodziła, tam sobie postoję.* Plesz Międz 214; war.: *Kalino, malino! Cego w dołku stois? Cy słunia [= słońca] wyglądos, cy sie wiatru bois? Słunia nie wyglądom, wiatru sie nie boję, gdzie się wyrosła, tam sobie postoję.* Chm Lub 68, →kalina nr 61.

13 B – *Kalina, malina w jednym dole rosty; Kasiejka z Jasiejkiem jedno dróżko poszły; jedno dróżko pošli, razem nocowali: ja sobie myślę, że się pokochali.* Wisła 1902/699; war.: *Kalina z malino w jednym dole rosła, ej, Kasierka z Jasierkiem w jedno strone poszła.* Wisła 1899/99, →kalina nr 66.

13 C – *Szeroko, wysoko listek na jaworze, kto się w kim zakochał, rozstać się nie może. Rozstań się, rozstań się, kalino z maliną, ja się nie rozstanę z kochaną dziewczyną. Rozstań się, rozstań się, kalino z jałowcem, ja się nie rozstanę z tym kochanym chłopcem.* Ol Podl 24, war. LL 1960/2-3/57 [przyśpiewka weselna], →kalina nr 53F, →jałowiec nr 22.

13 D – *Kalina malina różą przeplatana, powiadają ludzie, że ja malowana. Jam nie malowana ani różowana, ino u mamuni ładnie wychowana.* Wisła 1904/182, war.: ZWAK 1886/263, ZWAK 1891/81, Wisła 1905/319, Cisz Sławk 77 [pieśń weselna], Stoin Żyw 155; *Kalina malina, dziewczyna kochano . . .* Krzyż WiM 3/95; *Kalino, malino, ty jagódka drobna . . .* K 34 Cheł 66; *Kalina, malina, róża farbowana . . .* Łęga Świec 171, war. MAAE 1900/172, Pawl Mer 36, K 25 Maz 211, K 6 Krak 401, →kalina nr 67, →róża SSiSL II/3/227, →leszczyna nr 14.

13 E – *Kalina, malina, nie ja ją łomała, chłopcy ją łomali, ja im przyginała. Kalina, malina, kalinowy prątek, tam się chłopcy schodzą, gdzie cują majątek.* K 46 Ka-S 68; war.: *Kalina, malina, jaworowy prątek, czekaj mię, dziewczyno, do Zielonych Świątek.* Wisła 1900/313, war. Szym Podl 2/335.

13 F – *Kalina, malina, czerwona jagoda; straciła wianeczek dziewczyna nieboga. Straciła wianeczek pod zieloną miedzą, ojciec, matka nie wie, ale ludzie wiedzą.* Pieś Śl 2/607, podob.: Pieś Śl 2/733, K 42 Maz 9; war.: . . . *czerwona jagoda, straciła wianeczek dziewczynieńka młoda.* Wisła 1901/463, war. ZWAK 1885/205, LL 1964/3/24, Krzyż Kuj 1/214, K 12 Poz 164, K 6 Krak 401, K 57 RuśC 293, →kalina nr 69C.

13 G – *Kalina – malina, bodaj już nie weszła, bom ja pod kaliną wianeczka odeszła.* Wisła 1904/195; war.: . . . *bodaj się nie rosta, co ja se pod tobą wianeczka odeszła.* ZWAK 1886/263, przedruk Cisz Sławk 77; *Kalino, malino, żebyś nie zrodziła, ja pod tą kaliną wianeczek straciła.* LL 1964/4-6/128, →kalina nr 69D.

13 H – *Kalina, malina zakaliły [= zamąciły] wode, wzieni mi wianusek i moją urode.* Stoin Żyw 229.

13 I – *Kalina, malina szerokiego liścia, czy mnie chłopcy nie chcą, czy ja nie mam szczęścia.* MAAE 1910/231, ts.: Or L 1927/171, K 48 Ta-Rz 125, Jaw Dąbr 133.

13 J – *Kalina, malina szerokiego liścia, cieszyli się wrodzy z mojego nieszczęścia. Nie cieszcie się, wrodzy, z nieszczęścia mojego, macie małe dzieci, doczekają tego.* Gaś Mazur 76 [pieśń małżeńska], war. Stef WarmPś 1/159 [pieśń rodzinna], →kalina nr 70.

14 A – *Poszły panny na maliny, zablądźli w lesie, nadybali bédnarczyka, co "obręcze niesie. A mój miły bédnarczyku, nabijże mię dziże, dam ci chleba, co pótrzeba ji "ubręcze świeże.* Bart PANLub 4/162, tamże war.: *Pośli panny na jagody . . .*; wykaz wariantów Bart PANLub 4/163, nadto: Stef WarmPś 3/98 [pieśń bednarzy], Krzyż WiM 2/271 [pieśń zawodowa], tamże warianty.

14 B – *Poszły panny na maliny, połamały kreoliny. Poszły panny na jegody, usiadły sie kiele wody. Poszły panny na żurozie [= żurawiny], "ostazili kloce w trozie [= trawie].* Krzyż WiM 4/190, →jagoda (borówka czarna) nr 19B.

14 C – *Poszła Kasia na jagody, tu kępa, kierz, chodzi sobie bez przeszkody, tu kępa wedle kępy, a pod kępą kierz. Są jeżyny i maliny, aż się śmieją do dziewczyny, tu kępa wedle kępy, a pod kępą kierz.* Dyg Kat 314, →jeżyna nr 6.

15 A – *Raz, gdy przebiegał gęstą krzewinę, gdy strzelec szczwany i młody napotkał piękną, biedną dziewczynę, przybył zbierać jagody. Zręcznie przez strumyk siebie przesadził, choć jej rozsypał maliny, choć garnek jagód fuzją zawadził, lecz już był u nóg dziewczyny.* Bart PANLub 4/79 [ballada], war. Szym Podl 2/99 [ballada].

15 B – *W zielonym gaju, przy wdzięcznym chodzie, rwały maliny w pięknej urodzie dwa dziewczki bardzo ładne, nader sobie piękne, składne. Przypatrzyłem się w jejich pięknej minie i rozumiałem, że to boginie, a to były dwa dziewczki, z naszej wioski pastoreczki.* K 40 MazP 437, war.: Bart PANLub 4/454, tamże wykaz wariantów, nadto: . . . *Rwały maliny w pięknym ogrodzie . . .* MAAE 1910/244.

16 – *Kasia/Mania/Hania zbiera (czarne) maliny/jagody, a chłopiec chce, aby mu je dała.*

Wysokie góry, niskie doliny, zbierała Kasia w liesie maliny. Co uźbierała, wszystkie zjadała, bo się nikogo nie spodziewała. Wtem przyszedł do niej ułanik młody: Oj, Kasiu, Kasiu, oddaj jagody! Ona go prosi: Na litość Boga! Słoneczko nisko, dalieka droga. Nie bój sie, Kasiu, daliekiej drogi, mam ja konika na cztery nogi. Szym Podl 2/412, tamże war.: . . . *zbierała Mania czarne maliny . . . ; . . . zbierała Hania czarne jagody . . .* Szym Podl 2/413, →jeżyna nr 7, →jagoda (borówka czarna) nr 22A–C.

17 – *Dziwycyna po zorze maliny zbierała, z moskoliczym w ryncy na pnioku siodała. Dziwycyna na sumie cały cos drzimała, nocka była mała, bo sie nie wyspała.* Kaś Podh 6/233.

18 – *Na moi łące kwiatki wionące, będę wić wionek ruciany, a com uwila, gniołtam i psuła, bo mi do zdrowia nie były. Posłałam do gaju welo zwyczajaju, co mnie maliny wabiły, malinym rwała, chłopcom dawała, bo mi do smaku nie były.* MAAE 1900/183, war. Pieś Śl 2/524.

19 A – *Dziewczyna daruje chłopakowi koszyczek z malineczkami, na miedzy / w pół lasa / w jaworze je zjadają, a dziewczyna daje chłopcu wianek.*

Wzięła koszyczek z malineczkami, za kochaneczkiem bieżała. Na miedzę siedli, maliny zjedli, i wionek mu darowała. Pieś Śl 2/662, tamże war.: *Wzięła koszyczek z malineczkami i poszła za kochaneczkiem. W pół lasa siedli, maliny zjedli, a on jej wianek z głowy zdjął; . . . i do jaworu bieżała, w jaworze siedli, maliny zjedli, zielony wianek mu dała.* Pieś Śl 1/485; . . . *wionek ruciany mu dała.* TN Kazimierz Dolny 1995, war. Szym Podl 2/622, Tac Opol 165, Dyg Kat 238.

19 B – *Już księżyc wzeszył, psy się uśpiły, a coś tam klaszczy pod borym, pewni mnie czeka mój Filon miłyj pod namówionym jaworym. Wezmy z koszykiem maliny swoji i te pleciony różowu, maliny zjemy razem oboji, wienic mu włoży na głowy.* Bart PANLub 4/275, war. Bart PANLub 4/276, tamże wykaz wariantów, nadto: Krzyż WiM 3/53–54; por. *Laura i Filon* F. Karpińskiego.

20 A – *Ona mi dała koszyczek malin, a ja jej róży na wianek, ona mi rzekła z całego serca: Tyś mój najmilszy kochanek.* Bart PANLub 4/513, tamże wykaz wariantów; por. *Świtezianka* A. Mickiewicza, por. pieśni żołnierskie, partyzanckie i wojackie nr 41.

20 B – *Chłopiec mi obiycół stódkik malinecek, a jo se mu za to upletym wionecek.* Kaś Podh 6/21.

21 A – *Czyrwióno malina, zielóno jagoda. Powydz mi, ma miła, cóżeś mi tak zbladła? Ej, zbladłach jo, zbladła, syneczku [= chłopaku], prze tebie, dyckiś mi ślubowoł, że mie weźmiesz sebie.* Pieś Śl 2/729.

21 B – *Chodziła po lesie, malineczki jadła, miała być czerwieńsza, jeszcze bardziej zbladła.* Płat Krak 211, podob. Kaś Podh 2/317; war.: *Chodziłaś po polu, żurawiny jadłaś, chciałaś być czerwona, jeszcze lepiej zbladłaś.* Szym Podl 1/507 [przyspiewka weselna].

21 C – *Maliny "opadły, liście kozy zjadły, moi k"ochanece "oba licka zbladły.* Sad Podh 143; war.: *Wysoki maliniak, kozy go objadły, mojemu kochanku oba licka zbladły.* Kaś SGO 1/720.

22 – *Chybaś ty, Zosinko, maliny jadała, coś sie Jasinkowi tak upodobała.* ZWAK 1888/135 [pieśń męska].

23 – *Z wjyrsku do doliny, pudem na jagody, pudem na maliny, do swojej dziywciny.* MAAE 1898/90.

24 – *Ostaj, dziewczę, zdrowa, byś nie chorowała, żebyś te maliny zawsze wspominała. Jedź, jedź, jedź, życze ci drogi, ażebyś połamał ręce i nogi.* Bart PANLub 4/149, wykaz wariantów Bart PANLub 4/150.

25 – *Za jeziozem, za malinó zamazała "oczki glinó, a ji matka nie kazała, cało noc za to płakała. Przyszed malarz, sie nazywał Henzelek, miot dobry penzelek, przyszedł, ocki pomazał i trzy razy pocałował.* Krzyż WiM 4/154.

26 – *Szedłem sobie borem, borem malinowym. Napotkałem trzy panienki, zbierały jagody. Jednej było Anna, drugiej Maryjanna. A tej trzeciej nie wymówię, toż moja kochanka.* Kot Rzesz 190 [kolęda].

27 – *Zachodzi słońeczko za las malinowy, straciłach jo wioneczek rozmarynowy. Woloczę, woloczę, coście wołki paśli, straciłach jo wioneczek, któryście go naśli.* Pieś Śl 2/640; podob.: *Zachodzi słońeczko za las malinowy, powydz mi, dziewczętko, dło kogoś urosła. Urosłach, urosła, ale nie dło ciebie, dło tego syneczka [= chłopca], co z wojny przyjedzie.* Pieś Śl 2/335.

28 – *Nie pozeńę wołków w gęste malinowie, boby mi się pomion wiánecek na głowie.* ZWAK 1880/154.

29 – *Szeroki liściék na malinie, jeszcze wjékszi na jagodze, mój kochanek innó bjerze.* Kam Pom 171, war. Biel Kasz 2/255.

30 – *Przebierałach sobie mezy mładeńcami, jako ci ptaszkwie mezy malinami. Przebierałach sobie, aż sem se przebrała, przece sem za stódku malinu kisétu dostała.* ZWAK 1885/291.

31 – *Przypatrz się, dziewczyno, rosnącej malinie i błękitnym zdrojóm, co szumią w dolinie. Twoje liczka hoże jakoby malina, a spojrzenie jaśne czysty zdroj wspanina. Jeśliby kto pragnął maliny skosztować, patrząc w zdroje oczek, usteczka całować, nie brońże mu, nie broń, wszak to dary nieba, posiadać nie dosyć, lecz udzielać trzeba.* K 73 Krak 2/171.

32 – *Mile wzrok wabi świeża kalina, słodko smakuje w lesie malina, ale słodsza niż malina, ależ świeższa niż kalina moja Maryna, matulu, moja jedyna.* K 73 Krak 2/9.

33 – *Ach, mój Jasieczku jedyny, słodszejszyś ty nad maliny, bo w malinach siedzi roboczek, aś ty jest mój nieboroczek.* Krzyż WiM 4/127.

34 – *Za tą naszą hutą porosły maliny, czekają tam na hutników chorzowskie dziewczyny. . . . Idą se hutnicy, chłopoki z Kaliny, a dziewczyny ich wołają na słodkie maliny.* LL 1964/4–6/108.

PIEŚNI STANOWE

35 – *Kazali mi na maliny, a ja poszeł do Maryny, kazali mi rzepy kopać, a ja poszeł Kaśki kochać.* Bart PANLub 5/119, tamże wykaz wariantów; war.: . . . *a ja za piec do dziewczyny.* K 40 MazP 560, war.: K 1 Pieś 429, Lom Śląsk 210 [pieśń żartobliwa], Dyg Kat 199.

36 – *Na kalinie, na malinie kołysała młoda Zosia swą dziecine. Kołysała i płakała: Czego ja się nieszczęśliwa doczekała. Doczekałam się miłego i dzieciątka małego.* Bart PANLub 5/97, także wykaz wariantów.

37 – *Kalina, malina, co tak pocerzniała, nie dała matenka, nie dała rodzuna, za kogo ja chciała. . . . Tylkoj mnie oddała za chłopka do roli, jon mnie rano budzi, mnie głoweńka boli.* Kaz Nuty 1990/15.

38 – *Kalina, malina nad wodo sie chwiła, bogatą dziewczyna z ubogi sie śmiała. Kalino, malino, nad wodo sie nie chwił, bogatą dziewczyno, z ubogi sie nie śmiej.* MAAE 1908/207 [pieśń przygodna].

PIEŚNI RODZINNE

39 – *Posła na maliny i powiła syna, naści, matko, malin z czernymi ocyma.* ZWAK 1888/158 [pieśń niewieścia], war. Płat Krak 771.

40 – *Pośli chłopcy, pośli, do gór na maliny, ty, moja matusiu, poślij mie za nimi.* ZWAK 1888/152 [pieśń niewieścia].

PIEŚNI ŻOŁNIERSKIE, PARTYZANCKIE, WOJACKIE

41 – *Miałem ci ja dziwczyny jak wonna lilija, a co si zaraz z wiosny na wodzi rozwija. I buzia malinowa, i oczka nibieski, ji sama była cudna, stworzeni anielski. Już nikt nas ni rozłączy, przyrzekliśmy sobi, no tyl'ko jeden Pan Bóg, drugi – ksiądz przy grobi.* Bart PANLub 3/291, wykaz wariantów Bart PANLub 3/292.

42 – *Przy starym zamku około wieży, gdzie biały gołąb spoczywa, tam młody żołnierz stoi na warcie, smutne se piosenki śpiewa. . . . Gdzie sie podziały słodkie wczory i te przyjemny poranki, com ja przybywał u swoji luby, u swej najmilszy kochanki. Ona mnie dała z koszykiem malin, a ja ji róży do wianka, ona mnie mówi: Jam twoja luba, tyś mnie na wieki kochanka.* Bart PANLub 3/333, także warianty, nadto Szym Podl 2/205, por. pieśni zalotne i miłosne nr 20A.

43 – *Malinowy lasek, już go wycinają, tego mego kochaneczka na wojnę szukają.* Gal Star 167 [pieśń weselna], war. Krzyż WiM 2/191; . . . *mojego synecka . . .* Maj Śląsk 88 [pieśń o miłości].

44 – *W siedleckim lesie, tam, pod sosnami, gdzie rozkwitają maliny, tam młody żołnierz w grobie spoczywa, z dala od swojej rodziny. Mogiła jego mchem się pokryła i przy niej krzyżyk brzozowy, na wiosnę kwitną białe konwalie, a wokół bór jest sosnowy.* Świr Pieś 483.

PIEŚNI PASTERSKIE

45 – *Słonecko już zaśło za las malinowy, pastyrzy nie widać, potracili krowy.* Stoin Żyw 50; por.: *Zachodzi słoneczko za las kalinowy, nasze pastereczki pogubiły krowy.* ZWAK 1886/307, →kalina nr 125A.

PIEŚNI SPOŁECZNE

46 – *Kukulecka kuko w lesie na leniji, frasujo sie ludzie, ni mom koleniji. Ni mom koleniji, ale bede miała, pójde na maliny, bede zarábiała.* LL 1957/2/43.

BALLADY

47 – **I. Pan wysyła dwie siostry na maliny: która więcej malin zbierze, tę za żonę pan wybierze. II. Jedna z sióstr zabija drugą, wraca do domu, a na jej czarnej brwi niby kropla krwi, od maliny lub kaliny. III. Dudka skrecona z wierzby rosnącej przy krzaku malin śpiewa piosenkę o siostrze-morderczyni.**

[Pan przyjeżdża na dwór do matki dwóch cór. Jest zachwycony obiema siostrami i nie może się zdecydować, którą chce poślubić.] „Dwa im dzbanki daj, niechaj idą w gaj; która więcej malin zbierze, tę za żonę pan obierze, ta będzie panią”. Stońce się wśród drzew rumieni jak krew; złotą łuną gaj ozłaca, starsza córka z malin wraca. A młodszej nie masz. Na jej czarnej brwi niby kropla krwi; kto wie, z jakiej to przyczyny, od maliny lub kaliny. Może to nie krew?

Pan rozstał sług do gaju, do strug; całą dzień w strudze szukali, całą noc w gaju wołali. Nie masz i nie masz. [Pan poślubia morderczynię.] A gdy przyszedł maj, pobiegnął panicz w gaj; kręcił dudki, zrywał kwiatki, z wielkim trzaskiem biegł do matki: „Ach, mam, mam!” [Dudka śpiewa piosenkę o siostrze-morderczyni.] „Dziko, synu grasz, skąd tę dudkę masz?” „Dudkę wykręciłem w gaju, z dzikiej wierzby przy ruczaju, przy krzaku malin”. Gaś Mazur 29–30, war. Bart PANLub 4/16, wykaz wariantów Bart PANLub 4/17, nadto: Wój Klech 224–226, LL 1962/4–6/97, Szym Podl 2/57, Kot Rzesz 357 [pieśń kołędowa dla chłopców], por. baśnie nr 49, por. *Ballada o malinach* W. Młynarskiego.

48 – *Wśród gór zamku był bal w nocy, jam zbójca Rinaldini, z bandą wstaję o północy, dwór otaczam spod ziemi. W zamku przedstawiam się jako hrabia z jinnych stron, z gośćmi się zabawiam, winem częstuje baron. Cóż by to w tej chwili było, mój baronie, pytam cię, gdyby tutaj w twoim gronie Rinaldini zjawił się? Sam bym z nim zrobił sąd – powiada baron, już by nie żył, nie szedł stąd, powiesiłbym go na drzewie. Ej, życie magnackie – wołam – jam zbójca Rinaldini, wszystkich was pokonać zdołam, dając znać do drużyny. Z brauninga strzał dałem, zbójcy zjawiają się w drzewiach, powstał szczęk, broni szmęt, na magnatów pada lęk. Gdy już pokój krwio zboczyłem, nad ranem byłem w lesie, wśród drzew dziewczę zobaczyłem, dzban malin niesie. Stój, poczekaj, moja duszko, słodkich malin ty mi daj, niech przestanie bić serduszko, a ja ci nagroda dam. Na malinach czas uchodzi, trza użyć rozkoszy świata, dziś czy jutro śmierć mie czeka, łeb utnie topór kata.* Szym Podl 2/633.

BAŚNIE

49 – I. Trzy siostry idą do boru na maliny – która prędzej uzbiera koszyk, zostanie żoną kawalera. II. Pan Jezus za to, że najmłodsza siostra go powiskała, wrzuca do jej koszyka jedną malinkę, wskutek czego koszyk napęcznieje i wypełni się najpiękniejszymi malinami. III. Najstarsza siostra zabija najmłodszą, gdy tej szybciej udaje się uzbierać koszyk malin.

Były trzy siostry, ale poszły raz do boru zbierać maliny, a każda miała koszyczek. Ale przychodzi tam do nich młody kawaler na zaloty i powiada: „Która najpierw uzbiera pełen koszyczek malin, z tą ja się ożenie”. Zaczęły więc wszystkie co prędzej zbierać maliny, ale kiedy najbardziej się śpieszą, aż tu idzie jakiś siwiuteńki z długą białą brodą i powiada do najstarszej: „Moja, powiskaj [= poiskaj] też mnie trochę”. – „Idź sobie, stary, nie mam czasu, muszę zbierać maliny”. Poszedł do średniej z tą samą prośbą, lecz ta mu odpowiedziała: – „Biegaj, dziadku, do najmłodszej, to ona cię powiska”. Poszedł dziadek do najmłodszej, a ta z miłosierdzia przestała zbierać maliny i zaczęła go wiskać. Kiedy go trochę powiskała, dziadek wziął jedną malinkę i wrzucił do koszyka, który zaraz stał się pełnym najpiękniejszych malin, ale sam dziadek znikł; pokazało się, że to był Pan Jezus. Starsze siostry, jak zobaczyły u najmłodszej pełen koszyk, a same miały dopiero po trosze, zaczęły jej ogromnie zazdrościć. . . . Najstarsza więc zabiła siostrę najmłodszą i zagrzebała ją w lesie tak, aby śladu żadnego nie było. [W miejscu tym wyrosła wierzby, z której rok później pastuszek sporządził fujarkę. Magiczna fujarka zdradziła sekret sióstr.] Wisła 1893/349–351, war. Or L 1934/34, warianty zebrane w Krz PBL nr 780, por. także: Krz PBL nr 734, SPBL Wrób 2/338–341, por. ballady nr 47, → jagoda nr 53A.

PISANA POEZJA CHŁOPSKA

50 – *tam za wiśniowym sadem niebo stoi w purpurze i złocie / jak gdyby zwiast z rajskiego ogrodu dojrzały owoc maliny* Poc Poez 236.

51 – *Dzisiaj jestem sama w lesie, / Słyszę jak głos echo niesie, / Taki piękny, błogi czas, / Do wdzięczności wzywa nas. / I rozmyślam – dobry Boże, / Ile wszechmoc twoja może, / Nie proszony, ale sam, / Tyle darów dałeś nam. / Zbieram grzyby i maliny, / I poziomki i jeżyny, / Wszystko to od ciebie mam, / Cóż ja tobie za to dam.* [M. Cedro-Biskupowa] Niew Prow 38.

52 – *[„Warzywnik”] W małym ogródku morze zieleni / Rozścieliło się na grzędach, / Warzywa biorą tu ciepło z promieni, / Które się kryją w łętach. / . . . / Kapusta schyla swoje*

łysiny / I siedzi zadumana, / Tu dynia rośnie koło maliny, / W szum liści zastuchana. [S. Wójcik]
Szcz Ant 813.

BIBLIOGRAFIA: Balcerzowa Elżbieta, *Nazwy niektórych jagód. Rubus L., Malina (jeżyna)*, „Język Polski” 1966, z. 1, s. 45–51; Kielak Olga, *The linguocultural image of raspberries (Rubus idaeus) in Polish*, tłum. R. Augustyn, „Ethnobotany Research and Applications” 2020, nr 20, s. 1–15; Oklejewicz Krzysztof, Łuczaj Łukasz, *Ludowe nazewnictwo i klasyfikacja rodzaju Rubus (malina i jeżyna) w Polsce*, [w:] *Materiały z konferencji „Dziki rośliny jadalne – zapomniany potencjał przyrody”, Przemysł–Bolestraszyce 13 września 2007 r.*, red. Łukasz Łuczaj, Bolestraszyce 2008, s. 201–218; Żajw Ukr 352.

→ AGREST, JAGODA (BORÓWKA CZARNA), JAŁOWIEC, JEŻYNA, KALINA, KRZEW, LESZCZYNA, LILIA, PORZECZKA, POZIOMKA, RÓŻA, ŻURAWINA.

Olga Kielak